

Mleko

W państwach europejskich, w których główne przychody z owczarstwa pochodzą ze sprzedaży jagniąt rzeźnych lub ich tusz, znacznym wspomogieniem tej działalności może być pozyskiwanie mleka owczego i jego dalsze przetwarzanie. W takich państwach, jak Francja, Hiszpania czy Grecja stanowić może nawet poważne źródło dochodów [7]. Relacje pomiędzy systemami utrzymania i produkcją mleczną są dość zróżnicowane. Jednak użytkowanie mleczne owiec dominuje wszędzie tam, gdzie istnieje duża dostępność do użytków zielonych, a więc w warunkach systemu intensywnego na użytkach zielonych [8]. Przykładowo owce wschodniofryzjskie, przy utrzymaniu w warunkach systemu intensywnego na użytkach zielonych, są w stanie osiągnąć mleczność za laktację rzędu 400-800 litrów, natomiast rekordzistki potrafią znacznie przekroczyć wydajność 1000 litrów. Podobny system utrzymania występuje we Francji [7], jednak tamtejsze owce lacune produkują znacznie mniejsze ilości mleka w porównaniu do owiec wschodniofryzjskich.

Również w warunkach systemu umiarkowanie ekstensywnego, dominującego w rejonach górskich, możliwe są działania zmierzające do produkcji i przetwórstwa mleka owczego. Najlepszym przykładem są górale karpaccy, którzy już od XVI wieku doją owce górskie (dawne cakle) i wyrabiają wspaniałe oscypki, bundz, bryndzę i żętycę. Wspólną cechą wszystkich systemów produkcji, w których jest pozyskiwane i przetwarzane mleko owcze, są wartości odżywcze tego produktu wynikające z długotrwałego utrzymywania równowagi bakteriostatycznej oraz niezwyklej homogenności [6]. Dzięki tym cechom mleko owcze i jego przetwory postrzegane są jako produkty delikatesowe o wysokich walorach zdrowotnych. Jakość produktów pozyskiwanych od owiec, bez względu na to czy mamy do czynienia z wełną, mięsem czy mlekiem, pozostaje w ścisłym związku z relacjami genotyp x środowisko. Dlatego tak wiele uwagi przywiązuje się ostatnio do rodzi-

mych ras zwierząt gospodarskich [5] i zakresu ich dostosowania do środowiska, w którym żyją i produkują. Jest to tematem ogromnego w swojej skali przedsięwzięcia badawczego, wykonywanego w 18 państwach Europy, Azji i Afryki, zmierzającego do określenia genotypu (kod DNA) ras rodzimych owiec i kóz z uwzględnieniem położenia geograficznego i warunków przyrodniczych, jak też socjoekonomicznych producentów [1]. Posiadając te informacje można będzie bardzo precyzyjnie określić genotyp zwierząt mogących sprostać konkretnym uwarunkowaniom środowiskowym każdego systemu produkcji, umożliwiając w ten sposób pozyskiwanie wysokowartościowych produktów od owiec. Z drugiej strony, chów tych zwierząt z wykorzystaniem ich predyspozycji genetycznych przyczynić się może do znaczącej poprawy środowiska naturalnego, w którym żyjemy.

Literatura: 1. Ajmone-Marsan P., Bruford M., Dunner S., Erhardt G., Hewitt G., Lenstra J.A., Obexer-Ruff G., Taberlet P., Valentini A., Caloz R., Georgudis A., Canali G., Roosen J., Crepaldi P., Togan I., Vlačić A., Niżnikowski R., Fesus L., Ertugrul O., Abo-Shehad M., El Barody M.A.A., Hoda A., Trommter M., 2003 – Sustainable conservation of animal genetic resources in marginal rural areas; integrating molecular genetics, socio-economics and geostatistical approaches. 54th Meeting of EAAP in Rome, 1 August - 3 September 2003, 9, 310. 2. Groberek J., Niżnikowski R., 2003 – Annals of Warsaw Agricultural University (SGGW), Animal Science 40, 33-44. 3. Jagiełło M., Niżnikowski R., Rant W., Sztynch D., 1997 – Ocena jakości tusz jagniąt polskich owiec nizinnych i wrzosówek w porównaniu do ich mieszańców pochodzących po trykach *berrichone du cher*. Rola i znaczenie hodowlane chronionych przed wyginieciem ras i odmian owiec. Fundacja „Rozwój SGGW”. 4. Köhler P., Kallweit E., Niżnikowski R., 1999 – Untersuchungen über rassenspezifische Fettsäurenmuster Verschiedener Körperfette von Schafen. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Forschung im Schafsektor (II). 5. Martyniuk E., 2003 – Annals of Warsaw Agricultural University (SGGW), Animal Science 40, 13-21. 6. Niżnikowski R., 1994 – Chów owiec. PWRiL, Warszawa. 7. Niżnikowski R., 2001 – Roczniki Nauk Zootechnicznych 11, 35-46. 8. Schwintzer I., 1983 – Das Milchschaft. Ulmer-Verlag, Stuttgart.

Skład chemiczny oraz wartość pokarmowa zielonki i kiszonki z kukurydzy uszkodzonej gradobiciem

Antoni Baranowski

IGiHZ PAN w Jastrzębcu

W rejonach występowania burz gradowych zasiewy kukurydzy narażone są na znaczne straty. Uszkodzenia gradowe

roślin (ścięcia, złamanie, rozcięcie i ubytek liści lub przebicie liści okrywowych kolb i zniszczenie ziarna), będące funkcją wielkości bryłek lodu, siły wiatru oraz natężenia i czasu gradobicia, mają istotny wpływ na plon kukurydzy uprawianej na zakiszanie lub na ziarno. Z badań przeprowadzonych na zlecenie niemieckich firm ubezpieczeniowych [2, 3] wynika, że wielkość strat plonu ziarna kukurydzy zależy przede wszystkim od fazy rozwoju roślin dotkniętych gradobiciem (tab. 1). Wystąpienie gradobicia przed kwitnieniem kukurydzy powoduje zwykle małe straty plonu ziarna (5-20%), nawet w przypadku znacznego, wynoszącego 65% ubytku masy liści uszkodzonych roślin [2, 3]. Przy podobnym stopniu zniszczenia liści gradobiciem, występującym jednak podczas kwitnienia lub w fazie dojrzałości mlecznej nasion, zdolności regeneracyjne roślin kukurydzy są słabsze niż w początkowym okresie wzrostu i straty plonu ziarna mogą wynosić nawet powyżej 50%. Burze gradowe wyrządzają natomiast niewielkie szkody w plonie ziarna kukurydzy (5-0%) w końcowej fazie wegetacji roślin (dojrzałość woskowa ziarna lub dojrzałość pełna ziarna).

Tabela 1
Straty (%) plonu ziarna kukurydzy spowodowane gradobiciem [2, 3]

Faza rozwoju roślin podczas gradobicia	Ubytek liści spowodowany gradobiciem		
	25-30% [2]	65% [2]	50% [3]
Przed kwitnieniem	4	5	5-20
Kwitnienie	32	51	22
Dojrzałość mleczna ziarna	30	50	14
Dojrzałość woskowa ziarna	–	–	6
Dojrzałość pełna ziarna	–	–	0

Tabela 2
Skład chemiczny i wartość energetyczna zielonki z kukurydzy uszkodzonej gradobiciem [4]

Wyszczególnienie	Termin sprzętu kukurydzy po gradobiciu				
	I (4 tyg.)		II (7 tyg.)		III (9 tyg.)
	straty w łanie spowodowane gradobiciem				
	60%	85%	60%	85%	50%
Sucha masa (%)	27,1	26,7	31,6	34,3	32,0
Popiół surowy (% s.m.)	3,7	4,0	3,8	3,9	4,1
Włókno surowe (% s.m.)	21,9	24,4	22,5	26,4	18,8
Tłuszcz surowy (% s.m.)	2,3	2,3	3,4	3,4	3,9
Białko ogólne (% s.m.)	7,7	8,8	7,8	8,4	8,0
Związki bezazotowe wyciągowe (% s.m.)	64,4	60,5	62,5	57,9	65,2
Cukry (% s.m.)	13,3	9,1	8,5	4,3	14,3
Pojemność buforowa (g kwasu mlekowego/100 g s.m.)	2,3	2,5	2,5	2,5	5,3
Minimum cukrowe* (cukry : pojemność buforowa)	5,8	3,6	3,4	1,7	2,7
Azotany (g/kg s.m.)	0,5	1,4	0,5	1,4	–
Deoksyniwalenol (mg/kg świeżej masy)	0,3	0,8	0,6	5,5	0,4
Energia metaboliczna** (MJ/kg s.m.)	10,63	10,44	10,55	10,16	10,54
Energia netto laktacji** (MJ/kg s.m.)	6,40	6,25	6,32	6,03	6,31

* – ilość kwasu mlekowego potrzebna do osiągnięcia w zakiszanej masie roślin wartości pH=4;

** – wartości obliczone na podstawie wyników własnych analiz składu chemicznego oraz współczynników strawności składników pokarmowych podanych w fachowym piśmiennictwie

Tabela 3
Wskaźniki fermentacji (% świeżej masy), straty suchej masy i trwałość kiszonki z kukurydzy uszkodzonej gradobiciem [4]

Wyszczególnienie	Termin zbioru kukurydzy po gradobiciu							
	I (4 tyg.)				II (7 tyg.)			
	straty w łanie spowodowane gradobiciem							
	60%		85%		60%		85%	
	kiszonki							
	k*	d**	k*	d**	k*	d**	k*	d**
Sucha masa (%)	25,7	26,2	26,0	26,2	30,4	30,6	32,1	32,7
pH	3,7	3,7	3,6	3,6	3,8	3,9	3,7	3,7
Kwas mlekowy (% św.m.)	1,95	1,88	2,56	2,66	1,69	1,67	1,70	1,88
Kwas octowy (% św.m.)	0,52	0,52	0,72	0,57	0,27	0,26	0,30	0,27
Kwas propionowy (% św.m.)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kwas masłowy (% św.m.)	0,00	0,03	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Alkohol (% św.m.)	0,14	0,10	0,09	0,07	0,15	0,07	0,09	0,11
N-NH ₃ : N-całkowity (%)	9	9	10	10	8	6	9	9
Straty suchej masy (%)	4,2	3,5	3,6	3,4	4,1	3,6	3,6	3,5
Trwałość – stabilność (dni)	1,4 ^a	7,0 ^b	1,9 ^a	7,0 ^b	2,4 ^a	7,0 ^b	2,6 ^a	7,0 ^b

k* – kiszonka kontrolna; d** – kiszonka z dodatkiem konserwantu
a, b – P≤0,05

Badania przeprowadzone w Bawarii, dotkniętej 3 sierpnia 2001 r. silnym gradobiciem, wskazują, że stopień uszkodzenia łanu (50-85%) nie miał statystycznie istotnego wpływu na podstawowy skład chemiczny roślin kukurydzy sprzątej 4 tygodnie (I termin), 7 tygodni (II termin) i 9 tygodni (III termin) po wystąpieniu zniszczeń (tab. 2). W każdym terminie sprzętu wzrostowi uszkodzenia kukurydzy towarzyszyło jednak wyraźne zmniejszenie w suchej masie roślin zawartości związków bezazotowych wyciągowych i cukrów oraz obniżenie poziomu energii. Wartość energetyczna kukurydzy uszkodzonej w 50% gradobiciem i sprzątej na zakiszanie w III terminie (początek października), typowym dla Bawarii, w porównaniu z roślinami zdrowymi [1] była już niższa o 4,1% (koncentracja energii metabolicznej) lub o 5,4% (koncentracja energii netto laktacji). Wzrost zanieczyszczenia kukurydzy mikotoksynami (deoksyniwalenolem) oraz znaczny spadek (od 5,8 do 2,7) wielkości „minimum cukrowego”, obserwowany w trzech kolejnych terminach sprzętu, wskazuje ponadto na możliwość zmniejszenia przydatności uszkodzonych gradem roślin do produkcji pełnowartościowych kiszonek.

Wyniki zestawione w tabeli 3 potwierdzają, że kiszonki sporządzone (skala laboratoryjna) z uszkodzonych roślin kukurydzy sprzątej w późniejszym terminie (II termin – 7 tygodni po gradobiciu) charakteryzowały się mniej korzystnym przebiegiem procesów fermentacyjnych, niż kiszonki wyprodukowane z materiału pozyskanego w terminie I (4 tygodnie po gradobiciu). Niezależnie od stopnia uszkodzenia roślin (60 lub 85%) w okresie gradobicia, kiszonki sporządzone w I terminie sprzętu kukurydzy uzyskały notę jakości „bardzo dobra”, natomiast kiszonki wyprodukowane w terminie późniejszym (II) oceniono jako „dobre”. Dodatek konserwantu chemicznego do zakiszanej kukurydzy nie miał istotnego wpływu na wartość oznaczonych wskaźników fermentacji (pH, zawartość kwasów organicznych i alkoholu, stopień rozpadu białka), ale jego korzystne działanie uwidoczniło się znaczącym (P≤0,05) wydłużeniem okresu (w porównaniu z wariantami kontrolnymi, średnio o około 5 dni) niskiej trwałości analizowanych kiszonek.

W badaniach strawnościowych przeprowadzonych na trykach wykazano, że strawność składników pokarmowych (włókna surowego, tłuszczu surowego i białka ogólnego), zawartych w kiszonce sporządzonej w I terminie sprzętu kukurydzy, była podobna i nie zależała od wielkości uszkodzeń gradowych (tab. 4). Kiszonka wyprodukowana z roślin zniszczonych w 60% charakteryzowała się jednak istotnie (P≤0,01) wyższym współczynnikiem strawności związków bezazotowych wyciągowych (76,5%) niż kiszonka pochodząca z roślin uszkodzonych gradobiciem w 85% (współczynnik ten wynosił 73,0%).

Tabela 4
Współczynniki strawności składników pokarmowych i wartość energetyczna kiszonki z kukurydzy uszkodzonej gradobiciem [4]

Wyszczególnienie	Termin sprzętu kukurydzy po gradobiciu			
	I (4 tyg.)		III (9 tyg.)	
	straty w łanie spowodowane gradobiciem			
	60%	85%	50%	
	k*	k*	k*	d**
Substancja organiczna (%)	72,0	69,1	70,1	71,2
Włókno surowe (%)	66,6	65,4	52,7	53,3
Tłuszcz surowy (%)	83,8	84,0	89,4	90,7
Białko ogólne (%)	49,3	50,2	44,4	47,0
Związki bezazotowe wyciągowe (%)	76,5 ^A	73,0 ^B	77,2	78,2
Energia netto laktacji (MJ/kg s.m.)	6,29	5,96	6,31	6,47

k* – kiszonka kontrolna; d** – kiszonka z dodatkiem konserwantu
A, B – P≤0,01

W konsekwencji wzrost stopnia uszkodzenia roślin z 60% do 85% powodował zmniejszenie w suchej masie kiszonki koncentracji energii netto laktacji z 6,29 do 5,96 MJ/1 kg. Dodatek konserwantu chemicznego do zakiszanej kukurydzy (50% uszkodzonych roślin), sprzętanej w III terminie (początek października), korzystnie wpłynął na strawność wszystkich badanych składników pokarmowych i uzyskana kiszonka odznaczała się nieznacznie wyższą wartością energetyczną (6,47 MJ/kg s.m.), niż kiszonka kontrolna (6,31 MJ/kg s.m.). Niezależnie jednak od stopnia uszkodzenia roślin, terminu ich

sprzętu i zastosowanego konserwantu, oznaczona w badanych kiszonkach koncentracja energii netto laktacji była znacząco niższa (5,96-6,47 MJ/kg s.m.), w porównaniu z wartością (6,72 MJ/kg s.m.) dla kiszonek z kukurydzy (dojrzałość woskowa ziarna, zawartość suchej masy 35%) podaną w tabelach wartości pokarmowej pasz [1]. Autorzy badań [4] oceniają, że skarmianie krowami kiszonki z kukurydzy uszkodzonej (50-85%) gradobiciem może prowadzić do zmniejszenia wartości energetycznej dawki pokarmowej i obniżenia dziennej produkcji mleka (do 2 litrów od sztuki).

Reasumując należy stwierdzić, że kukurydza dotknięta podczas wegetacji gradobiciem stanowi materiał kiszonkarski gorszej jakości ze względu na obniżoną wartość „minimum cukrowego”. Kiszonki sporządzone z roślin uszkodzonych w 50, 60 lub 85% charakteryzowały się niższą trwałością i zmniejszoną koncentracją energii. Dodatek konserwantu chemicznego do zakiszanej kukurydzy (rośliny uszkodzone w 50%) polepszał warunki fermentacji, ale nie miał istotnego wpływu na zwiększenie wartości pokarmowej produkowanych kiszonek.

Literatura: 1. Bayerische Landesanstalt für Tierzucht: Fütterung der Milchkühe, Zuchtrinder, Mastrinder, Schafe, Ziegen. Gehaltswerte der Futtermittel. Information, 19-22. 22. BLT Grub, Auflage 09/2001. 2. Hepting L., 1990 – Hagelschaden. Wie gross ist die Ertragseinbusse? Mais 18, 15-18. 3. Kuźmiński Z., 2003 – Szkody gradowe w kukurydzy. Kukurydza 2 (22), 65-66. 4. Richter W., Spann B., Obermaier A., 2003 – Beeinflusst Hagelschaden die Silagequalität und aerobe Stabilität von Silomais? Schule und Beratung 6, III/6-III/9.

Wiosenne zabiegi pielęgnacyjne na łąkach i pastwiskach

Jan Zastawny, Halina Jankowska-Huflejt

IMUZ w Falentach

Wiosenne prace pielęgnacyjne na użytkach zielonych powinny być poprzedzone przeglądem stanu użytków zielonych, przeprowadzonym w ostatnich tygodniach zimy. Odnosi się to także do oceny stanu urządzeń i budowli wodno-melioracyjnych.

Naprawa i konserwacja wyposażenia technicznego

Regulacje stosunków wodnych rozpoczyna się od likwidacji spiętrzenia wód powstałych z zatorów, brył lodu, gałęzi, siana, szuwarów i wszelkich zanieczyszczeń naniesionych w przepusty, przepusto-zastawki, rowy i cieki. Gromadzące się z roku na rok zanieczyszczenia niweczą kosztowne inwestycje melioracyjne (np. podmywanie urządzeń melioracyjnych, uszkodzenia skarp, różnego rodzaju wyrwy), podno-

sząc równocześnie poziom wód gruntowych i konsekwentnie zmieniając skład botaniczny użytku zielonego.

Zamulenia cieków powodują także liście opadające jesienią z rosnących obok drzew. Liście spływają głębokość rowów, zmniejszają przepływ wód i spadki terenu. Bardzo intensywny spływ wody z tającego śniegu uszkadza skarpy, tworzy wyrwy i namuliska, a wylewające się wody zamulają przyległe łąki. Podobne działanie powoduje niekontrolowane przepędzanie koni i bydła w dowolnych miejscach i przejeżdżanie wozami przez osuszone latem rowy. Wszystkie te przeszkody należy systematycznie usuwać, aby umożliwić odpływ wody.

Zatrzymanie wody w profilu glebowym i jej oszczędzanie jest szczególnie ważne w ostatnich latach w Wielkopolsce i na Kujawach, gdzie coraz częściej pojawia się zagrożenie suszą.

Jazy, zastawki i inne urządzenia o podobnym działaniu są niszczone przez wodę, zmiany temperatury i korozję. Po sprawdzeniu i usunięciu korozji powinny być odpowiednio zakonserwowane oraz przygotowane do łatwej obsługi. Natomiast rozmyte wały, skarpy, wyrwy i osuwiska wypełnia się ziemią i ponownie pokrywa darnią. Większe uszkodzenia i miejsca częstych podmywań wzmacnia się faszyną, kamieniami i płotkami.

Na pastwiskach sprawdza się i naprawia ogrodzenia pastwiskowe oraz bramki przepędowe na drogę wiodącą do poszczególnych kwater, usuwa zbędne przedmioty oraz montuje